

MUSTAFA RAKIM EFENDİ

Geçen hafta büyük bir sanatkarımız, yazı üstadı hattat Kadıasker Mustafa Rakım Efendinin ölüm yıldönümü idi. Muhterem Prof. Dr. Süheyl Ünver'in Topkapı sarayı müzesindeki çalışma muhitinde, bu vesile ile, bir kısıh tarih müntesibi ve sanatseverin iştirak ettiği, mütevazi bir tören tertip ederek onu eserleriyle ve şahsiyetiyle yaşatmaya çalışması, bizi, bu yıldönümü üzerinde durmaya ve Dünya okuyucularına bu değerli sanat adamımızı bir defa daha hatırlatmaya sevketti.

Kadıasker Mustafa Rakım Efendi bundan 128 yıl önce, 25 mart 1826 da (15 Şaban 1241) İstanbul'da, 70 yaşında olduğu halde vefat etmişti (1). Ancak, bu münasebetle, onun, kendisinden 58 sene önce vefat eden bir adaşını ve meslekdaşını burada zikretmeden geçemeyeceğiz.

Filhakika, Müstakim zade, Aşık Paşa camii taraflarındaki Taş mektepte yazı muallimi olduğu için Taşmektepli diye tanınan XVIII. asır hattatlarından Mustafa Rakım Efendiyi bize tanıtmakta ve onun da 28.1.1788 de vefatını haber vermektedir. Kalem ve kağıt işlerine Padişahın berati ile nazır bulunan bu zatın, diğer eserlerinden başka, yüz kadar Kuranı Kerimin'in müstensihisi olduğunu da yine ondan öğreniyoruz.

Aslen bir Karadeniz çocuğu olan ikinci ve çok daha fazla şöhretli hattat Mustafa Rakım Efendi Ünyede doğmuştu ve Mehmet Kaptan adında birinin oğlu idi. Çocukluğunda ağabeyi İsmail Zühtü Efendi ile İstanbul'a gelmiş, tahsile başladığı gibi hattatlığa da çalışmıştı. Bunun, Taşmektepli adaşının vefatında oniki yaşında bulunduğu düşünülürse, ona az bir müddet talebe olabileceği hatıra gelmektedir.

Fakat bu hususta ne Lütfi Efendi ve Cevdet Paşa, ne de, şimdi bahsedeceğimiz, ölümü hakkındaki mersiye böyle bir münasebetten bahsetmemekte, bu sahada ders aldığı üstadlarının sadece büyük kardeşi meşhur hattat İsmail Zühtü Efendi ile Derviş Ali olduğunu bildirmektedirler.

Kadıasker Mustafa Rakım Efendi kariyerine güzel yazı ile başladı. Sanatkar yaradılıştta bulunduğu ve iyi hocalardan bu vadideki kaabiliyetini de inkişaf ettirebildiği için İstanbul'da devrin ricali tarafından aranıyor ve birçok konaklara hususi yazı dersi vermek için davet olunuyordu. Böylece yazıcı Mehmet Efendi, Reisülküttap Raşit Efendi gibi nüfuslu ve kültürlü kimselere intisap etmişti.

Abdülhamit I zamanında bu vasıflarıyla tanınan sanatkarımızın Selim III ün cülusunda, onun müsadesi ve iradesiyle resmini yapıp genç Padişaha takdim etmesi, daha büyük bir şöhret kazanmasına sebep oldu. Oldukça kifayetsiz bulunan hal tercümesi malûmatına, ölümünde hakkında yazılan mersiye yeni bazı şeyleri ilave ederken bundan şöyle bahsetmektedir: "Yaptığı resmin Selim Salisin canlı sanıp: Görse Behzad-ı şehir mutlak düşerdi hayrete."

Mustafa Rakım Efendinin, hattatlığına ilaveten ressamlığı bir Rönesans hükümdarı olan genç Padişah üzerinde takdir hisleri uyandırmış ve onu müderrislik ru'usu ile taltif etmişti. Yine bu sayede Şehzade Mahmuda yazı dersi vermek imkanını da buldu. Daha sonra sikkei hümayun ressamlığına tayin edildi ve Mahmut II devrinde daima artan bir ikbal ve ihtiram mevkiinde yaşadı: 1809 da İzmir Mevleviyeti, 1814 de Edirne, iki sene sonra Mekke, 1818 de İstanbul ve nihayet 1820 de Anadolu payelerini aldıktan sonra 1823 de Anadolu Kadıaskeri oldu.

Nazımı şimdilik meçhulümüz olan mersiye müellifi, onu ilim ve hikmete agah gösterdikten sonra “şair-i nükteşinas, tuğrakeş ve ressamdı: Feth-i Mısra yazdığı tarihi şabaş mithata” diye methetmektedir. Burada telmih edilen Mısır fethi tarihinin mahiyetini anlamak bizce mümkün değildir. Ancak, tuğrakeşlikte yeni bir tarz ihdas ettiğinin ve Sultan Mahmud’a sikkede değiştirttiğinin ifade edilmesi onun sanat kudretine açık bir misaldir. Mustafa Rakım Efendi, sanat tarihçilerimizin ve bu arada muhterem Prof. Süheyl Ünver’in de işaret ettiği gibi hattat Hafız Osmandan kuvvetle mühlhem olmuştu. Mersiye nazımı bunun için şöyle demektedir:

Hafız Osmanın murakka’kıt’a ve tomarların harf beharf tatbik için katlandı türlü zahmete”. Onun Nusretiye camiine yazdığı bir süre kuşak ile mihrabın üstünde olan deve boynu çift dönüş, Cihangir camiine de nice ayetler yazarak hüsnühat kanunlarını millete örnek verdiğinden bahseden mersiye nazımı “kudret-i üstada vakıf olmak istersen eğer: Git de bak Fatihteki elvahı sahip şöhrete” demektedir. Ona göre, Mustafa Rakım Efendinin şöhreti bütün islam diyarında yayılmıştı ve her taraftan onu görmeğe geliyorlardı:

“Sıytı tuttu Asyayı Hindu Çin islamları : Geldiler görmeğe fevç fevç katlanıp her külfete” kendisinden sonra o kudrette bir sanatkarın artık gelemeyeceğine de inanmakta ve şu kanaati izhar etmektedir: “Anlamaz hattındaki icazi şol napuhteler: Can verir asarına vakıf olanlar san’ata”. Mersiye nazımının hattatların yıldızı olarak tavsif ettiği Kadıasker Mustafa Rakım Efendi ölümünden önce, her nedense, azl nikbetine uğradı ve çok geçmeden de vefatı vukubuldu ki, bunda teessürünün bir rolü olup olmadığını bilmiyoruz. Vasiyeti üzerine Karagümrük tarafında ve Zincirlikuyu civarındaki arsada defnolundu ve buraya sonradan onun namını taşıyan bir medrese yapıldı. Türbesindeki yazının kendi hattı olduğu söylenmektedir. O, eserleriyle ve mümtaz şahsiyeti ile Türk sanat tarihindeki müstesna mevkiini daima muhafaza edecektir.

(1) Yıldönümünü Prof. Ünver 23 mart olarak gösteriyorsa da Cevdet tarihi bunu 15 Şabanda (cilt XII. s . 141) bildirmektedir. Bu da 25 marta tesadüf etmektedir. Eğer Prof. Ünver’in zikrettiği 14 Şaban doğru olursa 24 martta vefatı vukubulmuştur demektir. Yine Cevdet Paşanın 70 yaşını bildirmesi de bize doğumunun da 1756 olacağı bir delil gibi görünmektedir.